

KOMANDNA ODGOVORNOST I SAUČINITELJSTVO

SAŽETAK

U krivičnopravnoj teoriji postoje stavovi da se na komandnu odgovornost mogu primjeniti postojeći instituti krivičnog prava, kao što je saučiniteljstvo, odnosno saizvršilaštvo. Ovakvi stavovi imaju uticaja na samu primjenu i opravdanost komandne odgovornosti. Ukoliko bi se dobio potvrđan odgovor na ovo, institut komandne odgovornosti bio bi doveden u pitanje, njegova neophodnost, opravdanost itd. Iz navedenih razloga bitno je izvršiti analizu i uporedbu navedenog instituta sa komandnom odgovornošću, te dati odgovor da li se komandna odgovornost, odnosno krivnja koja je svojstvena nadređenim osobama, može iscrpiti primjenom postojećih instituta krivičnog prava.

Ključne riječi: komandna odgovornost, saučesništvo, saučiniteljstvo.

UVOD

Svako krivično djelo može biti učinjeno djelovanjem jedne osobe, međutim nisu rijetki slučajevi kada u počinjenju krivičnog djela, odnosno u ostvarenju zabranjene posljedice, učestvuje više osoba. Učešće više osoba u realizaciji jednog krivičnog djela u krivičnom pravu označava se kao saučesništvo (*cocursus plurium ad delictum*).¹

U teoriji i praksi, u najvećoj mjeri, prihvaćeno je shvatanje koje podrazumjeva dualističku koncepciju saučesništva (izvršilačko-saučesnički model), prema kojem se sve osobe koje učestvuju u ostvarenju jednog krivičnog djela dijele na izvršioce i saučesnike i koje postojanje saučesništva u pravilu uslovljava postojanjem glavnog krivičnog djela. Radi se o teoriji zavisnosti ili akcesornosti saučesništva.² Za postojanje saučesništva bitno je da je glavni učinilac počinio krivično djelo, odnosno poduzeo kažnjivi pokušaj ili kažnjive pripreme radnje.

U teoriji se razlikuje saučesništvo u užem i širem smislu. Saučesništvo u užem smislu podrazumijeva podstrekavanje i pomaganje, dok saučesništvo u širem smislu, pored podstrekavanja i pomaganja, obuhvata i saizvršilaštvo, odnosno supočiniteljstvo. Ovakvo određenje postojalo je i u ranijem krivičnom zakonodavstvu (KZ SFRJ, član 22., 23. i 24.), dok danas postoji u Krivičnom zakoniku Srbije (član

* Mr.sc., Ministarstvo sigurnosti BiH, Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH.

1 N.Lazarević/A.Szrentić/Lj.Stajić, *Krivično pravo Jugoslavije, Opšti deo*, Savremena administracija, Beograd 2000, 171.

2 *Ibid.*

33.). Krivični zakon BiH ovu problematiku uređuje u Glavi V, koja nosi naziv "Krivično djelo" (član 29.). Prema navedim odredbama moglo bi se zaključiti da KZ BiH podrazumijeva samo saučesništvo u užem smislu (sa-učesništvo u djelu drugog), što podrazumijeva podstrekavanje i pomaganje, što je bitno drugačije od saučiniteljstva, odnosno saizvršilaštva, koje je samo jedan model izvršilaštva.³

Dakle, saizvršilac ne učestvuje u djelu drugog, već u svom djelu. Obzirom na navedeno naš zakon (KZ BiH) je usvojio varijantu limitirane akcesornosti. Komandna odgovornost inkriminisana je reformama krivičnog zakonodavstva BiH iz 2003. godine (član 180. stav 2.).⁴ Radi se o odgovornosti, odnosno krivnji komandanta, odnosno nadređenog, koji je znao ili je mogao znati da će zločini biti počinjeni ili su već počinjeni, od strane njegovih podređenih, te nije spriječio te zločine ili nije kaznio počinioca. Ovaj oblik odgovornosti obuhvata odgovornost, odnosno krivnju, kako vojnih, tako i civilnih nadređenih. Krivičnopravna teorija i praksa razlikuje direktnu i indirektnu komandnu odgovornost. Termin komandna odgovornost obično se veže za indirektnu komandnu odgovornost, odnosno komandnu odgovornost *stricto sensu*, a koja je i predmet ovog rada. Suština komandne odgovornosti *stricto sensu* jeste nečinjenje, odnosno propuštanje obaveza od strane nadređenog u nadzoru i kontroli podređenih. Navedenu obavezu nadređenom nameću odredbe nacionalnog i međunarodnog prava (krivičnog i humanitarnog) i njegova garantna pozicija u odnosu na podređene. S druge strane, direktna komandna odgovornost podrazumijeva direktno učešće nadređenog u počinjenju krivičnog djela, naređivanjem krivičnog djela ili neposrednim učešćem u radnji izvršenja. Ovaj oblik odgovornosti nije bio sporan ni u ranijoj krivičnopravnoj teoriji i praksi. Radi se o različitom obliku odgovornosti nadređenog od onog koji teorija i praksa naziva komandna odgovornost *stricto sensu*.⁵

1. Komandna odgovornost i saučiniteljstvo/saizvršilaštvo

Prema KZ-u BiH (član 29.), saučiniteljstvo/saizvršilaštvo postoji ako više osoba, učestvovanjem u učinjenju krivičnog djela ili preduzimajući što drugo, čime se na odlučujući način doprinosi učinjenju krivičnog djela, zajednički učine krivično djelo, svako od njih kaznit će se kaznom propisanom za to djelo.⁶ U krivičnom pravu razvile su se različite teorije o saučiniteljstvu, odnosno saizvršilaštvu, od kojih treba pomenuti tri, i to objektivne teorije o saučiniteljstvu/saizvršilaštvu, subjektivne teorije o saučiniteljstvu i subjektivno-objektivne teorije ili mješovite teorije. U okviru mješovitih teorija potrebno je pomenuti dvije teorije, i to teorija podjele rada

³ *Ibid.*, 173.

⁴ Krivični zakon BiH, Službeni glasnik BiH, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.

⁵ A. Casseze, *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2005, 239.

⁶ *Ibid.*

i teorija vlasti nad djelom.

Teorija podjele rada, koja je bila zastupljena u našoj ranijoj teoriji i praksi, kao osnov za postojanje saučiniteljstva, uzima postojanje prethodnog dogovora o podjeli uloga u zajedničkom ostvarenju krivičnog djela. Saizvršilac je onaj učesnik u ostvarenju krivičnog djela, koji na osnovu dogovora o počinjenju djela i podjeli zadataka, ostvaruje svoj dio u procesu počinjenja djela.⁷ Glavni nedostatak ove teorije jeste što vrlo lahko dolazi do proširivanja saučiniteljstva, odnosno saizvršilaštva i na osobe koje imaju status pomagača.

Teorija vlasti nad djelom ili materijalno objektivne teorije danas su najzastupljenije. Prema ovoj teoriji saučiniteljstvo je zajedničko ostvarenje krivičnog djela, od strane više lica, koja učestvovanjem u radnji izvršenja ili na neki drugi način odlučujuće doprinosi njegovom izvršenju. Radnja saučinitelja objektivno treba da ima bitnu, odlučujuću ulogu u izvršenju djela, ali se djelo ne može izvršiti bez djelovanja drugih saučinitelja, pa je i stoga vlast nad djelom zajednička, ali svi odgovaraju za cijelo djelo, a ne samo za onaj dio koji je pripao pojedinom od njih.⁸ Saučinitelj, odnosno saizvršilac može biti samo onaj učesnik koji je u vrijeme počinjenja djela imao takvu ulogu, bez koje se djelo ne bi moglo počinuti. Također, bitno je pomenuti da je saučiniteljstvo moguće, kako činjenjem, tako i nečinjenjem.

Pored učešća više lica u počinjenju djela za postojanje saučiniteljstva/saizvršilaštva nužno je da između saučinitelja postoji objektivna i subjektivna veza.⁹ Objektivna komponenta sastoji se u zajedničkom počinjenju djela. Zajedničko počinjenje djela podrazumijeva učešće u radnji izvršenja, ali i poduzimanje nečeg drugog, što na odlučujući način doprinosi počinjenju djela. Subjektivna komponenta sastoji se u svijesti pojedinih saučinitelja/saizvršilaca o zajedničkom djelovanju sa drugim osobama. Saizvršilci moraju da znaju jedan za drugog, odnosno da zajednički djeluju. Saizvršilaštvo neće postojati u slučajevima "zajedničkog" počinjenja djela, od strane više lica, koja nisu znala jedno za drugo, odnosno koja su djelovala bez zajedničke odluke, nezavisno jedno od drugog.¹⁰ Tada se radi o slučajnom supočiniteljstvu/saizvršilaštvu ili paralelnom izvršilaštvu.

Navedena zajednička odluka podrazumijeva dogovor o počinjenju djela koji može biti izričit, prešutan ili konkludentan, te može biti prije počinjenja krivičnog djela (komplot) ili za vrijeme počinjenja krivičnog djela (sukcesivno saizvršilaštvo). Saizvršilaštvo je moguće do dovršenja krivičnog djela u materijalnom smislu.

⁷ M. Babić, et al., *Komentar krivičnih/ kaznenih zakona BiH*, Knjiga I, Savjet/ Vijeće Evrope, Sarajevo 2005, 178.

⁸ *Ibid.*

⁹ N. Lazarević/A. Srzentić/Lj. Stajić, 240.

¹⁰ M. Babić, et al. 175.

Analizirajući odredbe o komandnoj odgovornosti i saizvršilaštvu, ono što se prvo uočava jeste postojanje pluraliteta osoba. Kod komandne odgovornosti to su nadređeni i podređeni, a kod saizvršilaštva radi se o više osoba. Drugi element jeste učestvovanje u radnji izvršenja ili poduzimajući nešto drugo što na odlučujući način doprinosi počinjenju djela.

Kod komandne odgovornosti nadređeni ne učestvuje direktno u radnji izvršenja, međutim, ono gdje postoji dodirna tačka između komandne odgovornosti i saučiniteljstva/saizvršilaštva je upravo odredba „*preduzimajući što drugo čime se na odlučujući način doprinosi učinjenju krivičnog djela*”.

2. Saučiniteljstvo u poredbenom pravu

Analizirajući odredbe Krivičnih zakona zemalja u regionu, prvenstveno Hrvatske i Srbije, koje govore o saučiniteljstvu/saizvršilaštvu, uočava se da su susjedne nam zemlje, navedeni institut odredile nešto drugačije.¹¹ U zakonima navedenih zemalja saizvršilaštvo/saučiniteljstvo je određeno kao „...*ili na drugi način bitno doprinesu počinjenju krivičnog/ kaznenog djela*”. Odredba “*na odlučujući način*“, koju koristi KZ BiH je, možemo reći restriktivnija, nego odredba “*bitno doprinosi*“, koju koriste zemlje u regionu.

Da li komandant, odnosno nadređeni, koji propusti da spriječi počinjenje krivičnog djela, na odlučujući način doprinosi ili “*samo*“ bitno doprinosi počinjenju, ili je njegov propust ili nečinjenje bez uticaja na počinjenje krivičnog djela? Kakvu težinu ima njegovo propuštanje u kvalitativnom smislu?

Također, krivični zakони navedenih zemalja, u zakonskom tekstu, koji se odnosi na saizvršilaštvo, odnosno saučiniteljstvo, navode da “... *na temelju zajedničke odluke ...*” (KZ Hrvatske, član 36.), ili “... *ostvarujući zajedničku odluku ...*” (KZ Srbije, član 33.), dok KZ BiH tu zajedničku odluku, odnosno dogovor, ne pominje u samom zakonskom tekstu. Postavlja se pitanje, kakve su to radnje koji na odlučujući način doprinose učinjenju krivičnog djela? Takav doprinos postoji onda kada onaj koji ga ostvaruje u svakoj fazi ima ima presudnu ulogu u ostvarenju djela, u smislu da je njegov prilog od odlučujućeg značaja za izvršenje djela.

Taj doprinos ima značaj radnje izvršenja, i ta radnja nije ono što zakon podrazumijeva kada govori o pomaganju kao nečemu što olakšava i podupire djelo. Mora se raditi o takvom doprinosu koji se po svom kvalitetu izjednačava sa izvršilaštvom, koji lice, koji ga vrši, čini partnerom samom učiniocu, koji mu obezbjeđuje funkcionalnu vlast nad djelom, takvu poziciju da on sudbinu djela drži

---

¹¹ Krivični zakonik R. Srbije (član 33), Službeni glasnik, 85/05. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona R. Hrvatske (član 36), Narodne novine 105/04.

u svojoj vlasti.¹² Saizvršilac u toku procesa ostvarivanja krivičnog djela zadržava moć da bitno utiče na nastajanje, izmjenu ili izostajanje posljedice, obuhvaćene njegovom voljom.¹³

U ovom segmentu komandna odgovornost ima doticaj sa saučiniteljstvom/saizvršilaštvom, jer nadređeni u toku ostvarenja zabranjene posljedice od strane podređenog, ima mogućnost da utiče na posledicu krivičnog djela. On poduzimanjem mjera, koje su u njegovoj moći, može da utiče na taj način da spriječi počinjenje djela i nastupanje zabranjene posljedice. Možemo reći da propust nadređenog, da spriječi počinjenje krivičnog djela, na odlučujući način doprinosi počinjenju krivičnog djela. Upravo u ovoj činjenici i leži osnov njegove krivice.

U vezi navedenog, zanimljivo je navesti odluku Vrhovnog suda Hrvatske iz 1998. godine, gdje se navodi da, prema teoriji o vlasti nad djelom, supočiniteljstvo je zajedničko izvršenje djela od strane više osoba, sudjelovanjem u radnji izvršenja ili na drugi odlučujući način. Zajedničko izvršenje djela u sebi uključuje zajedničku odluku o djelu i izvršenju djela i na toj osnovi zajedničko izvršenje djela. Drugooptuženi S.M. se ne uključuje u izvršenje djela na bilo koji drugi odlučujući način, on se drži pasivno, ne čini ništa... Kako u ponašanju djela optuženika, da bi bio saučinitelj, nedostaje bitan element - zajedničko izvršenje djela - njegova djelatnost nije saučiniteljska.¹⁴

Iako se optuženi ranije dogovorio, sa ostalim optuženicima, o izvršenju krivičnog djela (čak je i poduzeo određene radnje npr. nabavio je ključ od stana gdje je izvršeno razbojništvo, pobrinuo se da u ključ, u vrijeme počinjenja, ne bude sa unutrašnje strane vrata, kako bi druga dvojica optuženih neometano ušla u stan itd.), njegovo pasivno držanje tokom samog izvršenja djela, ne čini ga saučiniteljem, odnosno saizvršiocem. Dakle, on ne doprinosi djelu na odlučujući način. Analogno ovome, iako komandant zna za počinjenje djela, on se pasivno drži, ne poduzima ništa, te se postavlja pitanje da li i to pasivno držanje nadređenog, dakle njegovo neučestvovanje u radnji izvršenja, predstavlja saučiniteljstvo, da li on poduzima, odnosno ne čini ništa, što bi na odlučujući način doprinijelo izvršenju djela?

Vrhovni sud Hrvatske, u predmetu Koprivna, u januaru 2004. godine, potvrdio je osuđujuću presudu, kojom su dva zapovjednika proglašena krivično odgovornim, kao saizvršiooci, jer nisu spriječili genocid koji su počinili njihovi podređeni. Vrhovni sud je potvrdio zaključak prvostepenog suda da su zapovjednici supočinitelji, jer bez njihovog doprinosa, taj se čin ne bi mogao provesti. Iako je Vrhovni sud potvrdio

---

12 M. Babić, *et.al.* 180.

13 N.Lazarević/A.Srzentić/Lj.Stajić, 246.

14 Odluka Vrhovnog suda Hrvatske, VSRH Kž-113/97,1998,<http://sudskapraksa.vsrh.hr/supral> (10. 01.2013.).

presudu, presuda je sadržavala malo konkretnih činjenica koje se odnose na gdje, kada, između koga, o čemu je postignut dogovor o zajedničkom djelovanju.¹⁵

Dakle, subjektivna veza, kao jedan od uslova saučiniteljstva/saizvršilaštva, između nadređenog i osobe koja poduzima radnju izvršenja (podređenog) je slaba. Prema Srzentiću, Stajiću i Lazareviću saizvršilaštvo, na osnovu radnje koja nije radnja izvršenja, redovno se ostvaruje po dogovoru saizvršilaca.¹⁶ Svi počinitelji imaju zajednički plan, oni taj plan žele ostvariti, njihovi doprinosi se povezuju, a ta povezanost čini jednu cjelinu.¹⁷

3. Elementi saučiniteljstva i komandna odgovornost

Kod komandne odgovornosti, gotovo u pravilu, da ne postoji dogovor o počinjenju djela, ne postoji zajednička odluka, niti plan o počinjenju krivičnog djela. Smatra se da tamo gdje nije poduzeta radnja izvršenja, već su poduzete neke druge radnje, potrebno je da je subjektivno obilježje prisutno u mnogo većoj mjeri.

Sljedeće na što je bitno ukazati je odredba da saizvršioци moraju znati jedan za drugog, odnosno da su svjesni zajedničkog djelovanja. Kod komandne odgovornosti često nadređeni zna za podređenog koji vrši radnju izvršenja, međutim podređeni nije svjestan učesća nadređenog. Smatra se da saizvršioци moraju znati jedan za drugog. Slabiji objektivni element (poduzimanje radnje koja nije radnja izvršenja) nastoji se nadomjestiti također slabim subjektivnim elementom (nepostojanje svijesti o zajedničkom djelovanju).

Ovdje je važno istaći stav koji je zauzeo Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), gdje je pretresno vijeće zaključilo: *“Što se tiče argumenta odbrane da je potrebno identifikovati osobu ili osobe koje su počinile krivično djelo, Pretresno vijeće smatra taj zahtjev zadovoljenim ako je barem dokazano da su pojedinci odgovorni za počinjenje krivičnog djela bili u jedinici ili grupi pod kontrolom nadređenog”*.¹⁸ Obzirom na navedeno, postavlja se pitanje s kim je nadređeni saizvršilac, s kojom osobom? S jedinicom, možda sa korpusom ili bataljonom itd. To je, po našem mišljenju nedovoljno, odnosno preširoko za primjenu odredaba o saizvršilaštvu. Identifikacija direktnih počinitelja nije neophodna.¹⁹

Saučiniteljstvo/saizvršilaštvo može postojati do dovršenja djela u materijalnom smislu. Također i sa ovog aspekta može se uputiti prigovor, sa stanovišta komandne

¹⁵ OSCE- misija u Hrvatskoj, *Izješće sa suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima u 2004. godini*, 2005, 32.

¹⁶ N.Lazarević/A.Srzentić/Lj.Stajić, 250.

¹⁷ F. Bačić, *Krivično pravo, Opći dio*, Zagreb 1978, 306.

¹⁸ MKSJ, IT-01-48-T, Tužilac protiv S. Halilovića, Pretresno, 16.11.2005., pgf. 135, <http://www.icty.org/action/cases/halilovic> (25.12.2012.).

¹⁹ G. Mettraux, *The Law of Command Responsibility*, Oxford University Press, Oxford 2009, 81.

odgovornosti. Obzirom da komandna odgovornost, onako kako je propisana u međunarodnom krivičnom pravu, i krivičnom pravu BiH, obuhvata i nekažnjavanje podređenih, smatramo da i zbog ove činjenice komandna odgovornost ne odgovara saizvršilaštvu. Dakle, nadređeni koji ne kazni podređene, koji su počinili krivično djelo/djela, odgovoran je za to djelo po osnovu komandne odgovornosti. Nadređeni, koji je propustio da kazni podređenog, nije saizvršilac u krivičnom djelu koje je počinio podređeni, zbog toga što je djelo već dovršeno, a saizvršilaštvo ne postoji nakon dovršenja djela u materijalnom smislu.

Također treba istaći da se može desiti da je podređeni (čiji je nadređeni optužen po osnovu komandne odgovornosti) pomagač u krivičnom djelu genocida. Zauzeti unaprijed stav o krivičnopravnom statusu nadređenog kao saizvršioca bilo bi nelogično, jer bi došli u situaciju da je nadređeni saizvršilac pomagaču. Pomagati pomagaču pravno je relevantno, i radilo bi se o tzv. pomagačkom saizvršilaštvu. Da bi bilo jasnije možemo navesti primjer u kojem direktni izvršilac krivičnog djela npr. genocida, nije podređeni određenom komandantu, što isključuje krivnju komandanta.

Međutim, ukoliko podređeni tog komandanta, pomaže direktnom izvršiocu, krivnja komandanta, po osnovu komandne odgovornosti postoji. Problem se javlja ukoliko bi, kao što smo naveli, komandnu odgovornost zamjenili saizvršilaštvom. Nadređeni, odnosno komandant, bio bi saizvršilac sa podređenim koji ima status pomagača!? Postavlja se pitanje da li bi, u ovom slučaju, pored vertikalnog/hijerarhijskog širenja komandne odgovornosti, došlo do horizontalnog širenja odgovornosti, odnosno krivnje?

Uzmimo za primjer jednu vojnu jedinicu, npr. bataljon. Vojnik iz pomenutog bataljona (nazovimo ga 1. bataljon) je pomagač u krivičnom djelu koje je počinio vojnik iz 2. bataljona. Obzirom da je vojnik iz 1. bataljona pomagač, to znači da on učestvuje u tuđem djelu, djelu izvršioca koji je iz 2. bataljona. Postavlja se pitanje da li je komandant 1. bataljona kriv po osnovu komandne odgovornosti?

Ukoliko pozitivno odgovorimo na ovo pitanje, dolazimo u situaciju da je komandant 1. bataljona odgovoran za djelo koje je izvršio vojnik koji nije pod njegovom komandom, niti efektivnom kontrolom, a koja je obligatorni sastojak komandne odgovornosti, jer njegov podređeni ne čini djelo, on pomaže u djelu. Gubi se veza nadređeni/podređeni, koja je obavezni elemenat komandne odgovornosti.

Na kraju je bitno istaći da je primjena komandne odgovornosti, ukoliko podređeni ima status npr. pomagača, moguća primjenom člana 180. stav 1. KZ-a BiH gdje je navedeno da je osoba koja planira, naredi, učini ili podstrekava ili pomaže u

planiranju, pripremanju ili učinjenju krivičnih djela ... individualno kriva za to krivično djelo. Iako neke od nabrojanih radnji odgovaraju odredbama o saizvršilaštvu i saučesništvu, zakonodavac je, rukovodeći se pragmatičnim razlozima i specifičnoj prirodi inkriminacija, dao u načelu isti značaj, bez obzira na modalitet počinjenih radnji.

Zakonodavac se rukovodio temeljnim načelima krivične odgovornosti u međunarodnom krivičnom pravu i odredbama Statuta MKSJ-a i Međunarodnog krivičnog suda (MKS), jer je ovim znatno šire odredio moguće radnje počinjenja.²⁰ Dakle, pomagač u gore navedenim odredbama ima status počinioca, pa u obzir dolazi i komandna odgovornost njegovog nadređenog. Bitno je naglasiti da su i navedene odredbe (čl. 180. stav 1.) novijeg datuma i unesene su u KZ BiH 2003. godine, kada i komandna odgovornost.

Na kraju možemo zaključiti da zbog slabijeg objektivnog uslova, potrebnog za saizvršilaštvo, a koje se sastoji u poduzimanju radnje koja nije radnja izvršenja, te malog stepena subjektivne veze između nadređenog i podređenog (u smislu saizvršilaštva), te postojanja osnova za komandnu odgovornost i nakon dovršenja krivičnog djela (propust da kazni), a što je nemoguće kod saizvršilaštva, smatramo da komandna odgovornost nije odgovornost saizvršioca.

4. Komandna odgovornost i saučiniteljstvo u praksi Tužilaštva BiH

U prilog gore navedenim tvrdnjama, možemo istaći i činjenicu da se prilikom optuženja po osnovu komandne odgovornosti, u većini slučajeva, ne koristi zajedno komandna odgovornost i saizvršilaštvo. Dakle, ni u većini optužnica se na smatra da je nadređeni saizvršilac u krivičnom djelu koje je počinio njegov podređeni.

Kao primjer možemo navesti izmijenjenu optužnicu Tužilaštva BiH protiv Kujundžić Predraga kojom je optužen za krivično djelo zločin protiv čovječnosti (čl. 172. stav 1. KZ BiH).²¹ Od sedam tačaka optužnice, posebnu pažnju treba obratiti na tačke 3 i 4 optužnice. Tačkom tri, optužen je za navedeno krivično djelo, i to u vezi člana 29. (saučiniteljstvo) i člana 180. stav 2. (komandna odgovornost).

U tački 3 navodi se da je optuženi dana 13.07.1992. godine, skupa sa drugim jedinicama oružanih snaga tzv. Srpske republike BiH, komandujući jedinicom "Predini vukovi", učestvovao u nečovječnom posupanju prema 50 civila bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, koji su od pripadnika njegove jedinice i jedinice "Crvene

---

20 M. Babić, *et.al.*, 594.

21 Tužilaštvo BiH, Optužnica protiv Kujundžić Predraga, br. KT-RZ-131/05, od 29.05.2009. Vidjeti: http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/optuznice/2009/Predrag_Kujundzic_izmjenjena (26. 12.2012.).

beretke“, izvedeni iz objekta tzv. Perčin disko... tako što je propustio da preduzme nužne i razumne mjere da to spriječi, iako je znao da se sa ovim civilima postupa na zabranjeni način, i da će biti izloženi životnoj opasnosti, jer je mogao vidjeti da se kreću ispred jedinica i borbenih vozila srpskih jedinica u pravcu položaja Armije BiH... prilikom čega je u takvoj situaciji lišeno života najmanje 17 civila.

Iz teksta je uočljivo da je, najvjerojatnije, odredba člana 29. (saučiniteljstvo) korištena kako bi se na odgovarajući način pokrila situacija u kojoj je optuženi imao direktnu odgovornost, jer je prema navodima tačke 3, optuženi bio prisutan na mjestu zločina, te je i u toj *“akciji”* komandovao jedinicom, što se može pretpostaviti iz teksta „... *jer je mogao vidjeti da se kreću ispred jedinica i borbenih vozila ....*”.

Ovakav stav potvrđuje tačka 4, navedene optužnice, gdje je navedeno da su dana 19.07.1992. godine, pripadnici njegove jedinice *“Predini vukovi”*, došli u logor zvani *“Perčin disko”* i zatvorene civile nesrpske nacionalnosti izložili višesatnom mučenju i nečovječnom postupanju, tako što su ih tukli šakama, nogama, palicama, kablovima, tjerali ih da jedu sapun, tjerali ih da se međusobno tuku, posebno insistirajući da se međusobno tuku članovi uže porodice, za koje je postupke osumnjičeni znao, ali nije ništa poduzeo da to spriječi, niti da kazni počinioc. U optužnici je navedeno da je osumnjičeni, po ovoj tački optužnice, odgovoran u vezi člana 180. stav 2. (komandna odgovornost).

Tužitelj je u tački 3, prema našem mišljenju, koristio kumulaciju saučiniteljstva i komandne odgovornosti, zbog toga što se radnje koje je poduzeo osumnjičeni mogu uklopiti i u član 180. stav 1. (direktna odgovornost). Iz činjeničnog opisa u tački tri, smatramo da je krivica osumnjičenog bliža stavu 1. člana 180., jer je osumnjičeni bio na mjestu zločina, i time i sam učestvovao (naređivao), podstrekavao ili pomagao u zločinu, odnosno kriv je u smislu direktne komandne odgovornosti. Kod direktne komandne odgovornosti, nadređeni direktno učestvuje u radnji izvršenja krivičnog djela, bilo izdavanjem naređenja, bilo samim poduzimanjem radnje izvršenja. Upravo kod direktne komandne odgovornosti nadređeni može biti saučinitelj sa svojim podređenim, te može biti optužen za određeno krivično djelo, a u vezi člana 29. KZ BiH (saučiniteljstvo). Tačka 4 je primjer prave komandne odgovornosti, indirektna komandne odgovornosti koja je i predmet ovog rada. Upravo u ovoj tački, iako se, kao i u tački 3, pojavljuju kao direktni izvršioци njegovi podređeni, optuženi Kujundžić je optužen za krivično djelo 172. stav 1. KZ BiH (Zločin protiv čovječnosti), a u vezi člana 180. stav 2., dakle, isključivo po komandnoj odgovornosti.

Sljedeći primjer koji možemo navesti jeste optužnica Tužilaštva BiH protiv

Perković Stojana.²² Navedena osoba je optužena za krivično djelo 172. stav 1. KZ BiH (Zločin protiv čovječnosti). U tački 1 optužnice navedeno je da je optuženi u junu 1992. godine, od stanovnika sela Surovi, zahtijevao da mu predaju naoružanje kojim su raspolagali, pa nakon što su mu predali naoružanje, dana 28.06.1992. godine, došao u selo naoružan, u pratnji desetak pripadnika svoje jedinice, te nezakonito lišio slobode civile i fizički ih zlostavljao, nakon čega je zarobljenike pustio da idu kući, osim nekoliko osoba, koje je poveo u pravcu sela Lađavine, od kada im se gubi svaki trag; pa su zbog ovih događaja svi stanovnici sela, strahujući za svoj život i tjelesni integritet, napustili selo, osim nekoliko lica, koji su lišene života, od strane neidentifikovanih pripadnika njegove jedinice, što je osumnjičeni morao znati, a ništa nije poduzeo da to spriječi, niti da kazni počinioca. Po ovoj tački optužnice, Perković je kriv za krivično djelo iz čl. 172. stav 1. KZ BiH, u vezi sa članom 29. i članom 180. stav 1. i 2.

Dakle, i ovdje se pojavljuje krivnja u vezi sa saučiniteljstvom. I ovdje mislimo da se krivnja po osnovu supočiniteljstva (član 29. KZ BiH) veže za član 180. stav 1., a što je i jedino ispravno. Smatramo da je osumnjičeni saučinitelj sa svojim podređenim u onom dijelu tačke 1, gdje se govori da je on lično, u pratnji svoji podređenih, tukao, mučio civile. Prava komandna odgovornost odnosi se na drugi dio tačke 1, u kojem se navodi da *“strahujući za svoj život i tjelesni integritet, napustili selo, osim nekoliko lica, koje su lišene života, od strane neidentifikovanih pripadnika njegove jedinice, što je osumnjičeni morao znati, a ništa nije poduzeo da to spriječi, niti da kazni počinioca”*.

I u ovoj optužnici, potvrdu našeg stava nalazimo u tački 5, navedene optužnice, gdje je navedeno da polovinom decembra 1992. godine, u selo Varošiste, gdje je u tom periodu bila smještena komanda njegove jedinice, neidentifikovani pripadnici VRS-a, nad kojima je imao stvarnu kontrolu, lišili života staricu, za koji zločin je morao znati, a nije ništa poduzeo da ga spriječi, niti da kazni počinioca. Po ovoj tački optužnice njegova krivnja se veže za član 180. stav 2., dakle isključivo za komandnu odgovornost, bez člana 29. (supočiniteljstvo).

U prvoj optužnici protiv Lazarević Sretena kojom je optužen za krivično djelo iz člana 173. stav 1. (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva), navedeno je da je počinio navedeno djelo, u vezi sa članom 29. (saučiniteljstvo) i 31. (pomaganje), u vezi sa članom 180. stav 2., za svih 7 tačaka optužnice.²³ Ovdje se komandna odgovornost veže, kako za saučiniteljstvo, tako i za pomaganje u krivičnom djelu. U optužnici je

---

22 Tužilaštvo BiH, Optužnica protiv Perković Stojana (izmjenjena), br. KT-RZ-203/06, od 17.12.2009, http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/optuznice/2009/Stojan_Perkovic_izmjenjena (26.12.2012.).

23 Tužilaštvo BiH, Optužnica protiv Lazarević Sretena, br. KT-RZ-154/065, od 27.09.2007, http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/optuznice/2009/Stojan_Perkovic (26.12.2012.).

navedeno da je činio, pomagao, te nije spriječio, niti kaznio počinioce. Radilo se o kumulaciji direktnog počinjenja, pomaganja i komandne odgovornosti!?

Prvih 6 tačaka optužnice, iako su obuhvaćene odredbom člana 180. stava 2., odnosi se na direktno učestvovanje optuženog u zločinima, kao što je *da je bio prisutan premlaćivanju* (tačka 1), *oduzeo novac od zatvorenika* (tačka 2), *predao jednog zatvorenika grupi civila od kada mu se gubi svaki trag* (tačka 3), *skupa sa stražarima tukao zatvorenika* (tačka 4), *bio prisutan kada je grupa stražara pretukla zatvorenike* (tačka 5), *šamarao zatvorenike* (tačka 6).

Tačka 7 optužnice odnosi se, možemo reći, na kumulaciju komandne i direktne odgovornost, gdje je navedeno da je, u više navrata, dozvoljavao da u zatvorske prostorije neovlašteno ulaze grupe srpskih vojnika, tako što je sam otključavao vrata (što bi obuhvatali član 180. stav 1., u vezi člana 29.) ili dopuštao drugim stražarima da to nekažnjeno čine, uslijed čega su neidentifikovani vojnici fizički zlostavljali zatvorenike, seksualno ih zlostavljali itd. (ovo bi bilo obuhvaćeno članom 180. stav 2.).

Ovakva distinkcija nije jasno navedena u prvoj optužnici. Lazarević je optužen za sve tačke optužnice u vezi člana 180. stav 2., u vezi člana 29. i 31. Dakle, smatrao se krivim po osnovu komandne odgovornosti i u onim slučajevima gdje je lično učestvovao u počinjenju zločina (tukao, mučio itd.). Ovaj problem je uočen od strane tužiteljstva, pa je Sudu BiH podnijeta druga, izmijenjena optužnica.²⁴

U drugoj, izmijenjenoj optužnici, navedeno je da je optuženi kriv za prvih 5 tačaka optužnice (u prvoj optužnici prvih 6 tačaka), po osnovu člana 180. stav 1., a u vezi člana 29. (tačke 1 i 3) i člana 31. (tačka 2). Tačka 6 (u prvoj optužnici tačka 7) obuhvaćena je članom 180. stav 2. U tački 6, više se ne pominje član 29. i 31., što samo po sebi govori da osoba optužena po osnovu komandne odgovornosti nije saučinitelj, niti pomagač u krivičnom djelu.

Na kraju treba pomenuti i presudu Apelacionog vijeća Suda BiH, u predmetu Stupar Miloš, gdje je navedeno da je optuženi u svojoj žalbi na prvostepenu presudu izjavio da: *“U izreci pobijane presude ostaje nejasno da li je optuženi Stupar oglašen krivim za saučesništvo u krivičnom djelu genocida, ili je kao saizvršilac u krivičnom djelu genocida, a što je suprotno konceptu komandne odgovornosti”*.²⁵ Dakle, i odbrana, u navedenom predmetu, smatra da se institut komandne odgovornosti ne može poistovijetiti sa saizvršilaštvom.

Na istom stanovištu je i Vrhovni sud R Hrvatske. Naime, Vrhovni sud RH je

24 Tužilaštvo BiH, *Optužnica protiv Lazarević Sretena* (izmijenjena), br. KT-RZ-154/065, od 12.09.2008, http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/optuznice/2009/Sreten_Lazarevic_izmijenjena (26. 12.2012.).

25 Sud BiH, Predmet Stupar Miloš i dr., presuda apelacionog vijeća, od 09.09.2009, <http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/presude/2009/Stupar> (20.12. 2012.).

zaključio: "... jer se optuženiku ne stavlja na teret postupanje po zapovjednoj odgovornosti, već supočiniteljstvo i aktivno sudjelovanje u počinjenju kaznenog djela na temelju zajedničkog djelovanja".²⁶

Također, Sud BiH je u prvostepenoj presudi u predmetu Stupar Miloš i drugi, optužene oglasio krivim za krivično djelo genocida. Iako je Stupar bio nadređeni ostalim licima koja su osuđena, Stupar, kao njihov nadređeni, nije presuđen kao saučinitelj, dok su svi ostali, njegovi podređeni saučinitelji u krivičnom djelu genocida.²⁷ Iako se doprinos komandantova nečinjenja može uporediti sa direktnim djelovanjem njemu podređenih, kao direktnih izvršilaca, u cilju svrstavanja svih pod opštu oznaku izvršilaca, odnosno supočinitelja, čini se analitički podesnijim smatrati komandante odgovornim za njihovo nečinjenje kao pojedinačne (dodatne) počinitelje, prema teoriji koja se konkretno odnosi na njihovu ulogu komandanta, dakle prema komandnoj odgovornosti. Iz svega navedenog, možemo zaključiti da komandna odgovornost predstavlja svojevrsan oblik paralelnog učiniteljstva, odnosno izvršilaštva.

ZAKLJUČAK

Sve gore navedene kritike su dio međunarodnog tumačenja komandne odgovornosti. Iz navedenih primjera je vidljivo da bi tretiranje komandne odgovornosti već postojećim institutima krivičnog prava možda bilo moguće, u određenoj mjeri, ali bi bilo nedovoljno i preusko. Iz navedenog se postavlja pitanje da li nadređeni treba da odgovara kao saučinitelj, odnosno saučesnik ili za propuštanje prema odredbama komandne odgovornosti? Smatramo da za navedeno nadređeni treba da odgovara po osnovama komandne odgovornosti. Nismo usamljeni u ovakvim razmišljanjima. Tako i određeni autori smatraju da se radi o obliku krivnje različitom od saučiniteljstva, odnosno saučesništva.²⁸

Svi elementi komandne odgovornosti, onako kako se predviđaju međunarodnim pravom, kao što su *de jure* i *de facto* komandovanje, efektivna kontrola, kažnjavanje podređenih za zločine, su u funkciji zaštite čovječanstva od najtežih zločina, te kao takvi moraju (bolje rečeno, trebali bi) naći svoje mjesto u nacionalnim zakonodavstvima. Neprihvatanjem ovih elemenata komandne odgovornosti, došli bi u situaciju da se ne kažnjavaju one osobe čija odgovornost je možda i veća, nego kod direktnih počinitelja.

---

²⁶ Vrhovni sud R Hrvatske, Rješenje po žalbi optuženog M.A. br. I Kž 932/08-15,2009, <http://sudskapraksa.vsrh.hr/supra/> (17.11.2012.).

²⁷ Opširnije vidjeti: Sud BiH, Prvostepena presuda u krivičnom predmetu br. X- KR- 05/24, Tužilac protiv Stupara i dr. 29.07.2008, <http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/presude/2008/> (21.12.2012.).

²⁸ K. Ambos, *La parte general del derecho penal internacional*, Berlin 2004, 298.

Tumačenje i objašnjenje komandne odgovornosti opštim institutima krivičnog prava je, u najmanju ruku, neujednačeno i nedovoljno. Tako su određeni sudovi smatrali da je moguće uspostaviti komandnu odgovornost, samo ako je izdata nezakonita naredba, što je u suprotnosti sa samom suštinom komandne odgovornosti, dok drugi opet tumače komandnu odgovornost u kontekstu zvaničnog imenovanja nadređenih, dok potpuno zanemaruju realnu, i u praksi potvrđenu, mogućnost *de facto* komande (nezvanični komandni položaj) itd.

Jedni smatraju da postoji obaveza nadređenog da kazni podređene, dok drugi isključuju takvu mogućnost. Sve ovo vodi neujednačenoj pravnoj praksi i pravnoj nesigurnosti. Obzirom na navedeno, treba istaći da, kada je međunarodno pravo ugrađeno u domaće zakone, domaći sudovi u obzir moraju uzimati izvorne norme međunarodnog prava i njihova međunarodna tumačenja i definicije.²⁹ Obzirom da je komandna odgovornost dio međunarodnog običajnog prava, kodifikovana Dopunskim protokolom I, te kao takva ugrađena u Statut MKSJ-a, i potvrđena Statutom MKS-a, kao najvažnijeg izvora međunarodnog krivičnog prava, te ugrađena u KZ BiH, komandna odgovornost je, shodno navedenom, u domaći pravni sistem došla zajedno sa svojim međunarodnim izvorima i međunarodnim sudskim tumačenjima i definicijama.

COMMAND RESPONSIBILITY AND COMPLICITY

SUMMARY

There are opinions in criminal law theory that existing criminal law concepts, such as complicity, can apply on the command responsibility. These attitudes have influence on the application and justification of command responsibility. Affirmative response to this issue would question the concept of command responsibility, its necessity, reasonableness, etc. For these reasons, it is important to analyze and compare the aforementioned concept with the command responsibility, and give answer whether command responsibility or guilt inherent to superiors, can be depleted with the application of existing criminal law concepts.

Key words: command responsibility, criminal participation, complicity.

---

²⁹ G.Werle, *Principles of International Criminal Law*, Asser Press, The Hague 2005, 80.